

TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELLİ ŞİDDETİN ÇÖZÜMÜNDE ERKEKLER

ERMAN ÖRSAN YETİŞ - POYRAZ KOLLUOĞLU

TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELLİ ŞİDDETİN ÇÖZÜMÜNDE ERKEKLER

Erman Örsan Yetiş - Poyraz Kolluoğlu

Nika Yayınevi - 181

1. Baskı: Ağustos 2022

Bu yayın Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği'nin desteğiyle gerçekleştirilmiştir.

ISBN: 978-625-7653-68-8

Sertifika No: 48850

Kitap Editörü: Nurbanu Karataş

Kapak Resmi: Yekta Bakırlıoğlu

Kapak Uygulama: Aycan Kurt

Sayfa Düzeni: İlhan Ulusoy

© Bu kitabın basım, yayın, satış hakları © Nika Yayınevi Basım Yayın Matbaacılık Dağıtım Reklam Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, mekanik, elektronik, manyetik ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz.

Baskı ve Cilt: Bizim Büro Matbaacılık

Sertifika No: 42488

Nika Yayınevi

Kültür Mah. Dr. Mediha Eldem Sokak No 55/2 Kızılay-Ankara

T: 0312 433 71 15

www.nikayayinevi.com.tr

info@nikayayinevi.com.tr

TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELLİ ŞİDDETİN ÇÖZÜMÜNDE ERKEKLER

ERMAN ÖRSAN YETİŞ - POYRAZ KOLLUOĞLU

Nika Yayınevi

Erman Örsan Yetiş (erman.yetis@manchester.ac.uk), Manchester Üniversitesi (The University of Manchester) Kriminoloji bölümünde araştırmacı olarak çalışmakta, ilgili sivil toplum örgütleriyle iş birliğinde toplumsal cinsiyet temelli şiddet önlenmesi üzerine erkeklerle araştırmalar yürütmekte, çalışmalar gerçekleştirmektedir. Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden lisans diploması ve Orta Avrupa Üniversitesi (Central European University) Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Bölümünden yüksek lisans diplomasını aldıktan sonra, 2019 yılında “Türkiye’de Erkeklerin Şiddet Hakkında Algı, Düşünce ve Deneyimleri” başlıklı teziyle Ankara Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Programında doktorasını tamamlamıştır. 2018 yılında, İsveç Enstitüsünden (Swedish Institute) aldığı bursla Lund Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Bölümünde misafir araştırmacı olarak bulunmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitliği, toplumsal cinsiyet temelli şiddet, toplumsal cinsiyete duyarlı tasarım üzerine çeşitli araştırma ve projelerde farklı pozisyonlarda görev almakta ve üniversitelerde dersler vermektedir. Aynı zamanda, toplumsal cinsiyet eşitliği uzmanı olarak Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği’nin düzenlediği eğitim programlarında görev almaktadır. Araştırma ilgi alanları arasında toplumsal cinsiyet ve şiddet, toplumsal cinsiyet ve suç, eleştirel erkeklik incelemeleri, göç çalışmaları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve adaleti, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler ve bu hareketlere karşı mücadele, toplumsal cinsiyet temelli şiddeti önlenmeye yönelik çalışmalar, toplumsal cinsiyete duyarlı araştırma ve tasarım süreçleri bulunmaktadır.

Poyraz Kolluoğlu, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Hizmet bölümünde sivil toplum, insan hakları, sosyal politika, sosyoloji ve sosyal antropoloji dersleri vermektedir. 2006 yılında Bilkent Üniversitesinde lisans eğitimini tamamladıktan sonra 2009 yılında Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Bu süreç zarfında İtalya’da Pavia Üniversitesi’nde değişim öğrencisi olarak eleştirel teori, popüler kültür, müzik sosyolojisi, milliyetçilik ve post kolonyal teoriler üstüne araştırmalar yaparak Türk müzik devrimi üzerine yüksek lisans tezini tamamlamıştır. 2010 yılında Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü Modern Türkiye Tarihi programında doktora eğitimine başlayan Kolluoğlu, bu süreç zarfında toplumsal ve ekonomik kalkınma alanında dersler almıştır. 2013 yılında doktora çalışmalarına Kanada’nın Queen’s Üniversitesi’nde devam eden Kolluoğlu, toplumsal seferberlik ve kent alanı temalı tezini 2018’de tamamlamıştır. Bu çalışmasıyla 2019 yılında Ortak Yaşamı Geliştirme Derneği tarafından genç akademisyen ödülüne laik görülmüştür.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	15
1. TCTŞ'nin Önlenmesi ve TCE'nin Tahkimine Referans Sağlayan Küresel Normlar ve Standartlar	91
2. Araştırma Süreci ve Araştırmacıların Konumu	125
3. Sosyal Çalışma Alanında TCE ve TCTŞ'yi Yorumlamada Öne Çıkan Kavramlar ve Yaklaşımlar	145
4. Sosyal Politika ve Sosyal Çalışma Alanında Erkeklik	215
5. Erkek Sosyal Çalışmacıların Alan İçindeki Yeri	237
6. Erkek Şiddetine Dönük Açıklamalar ve Çözüm Önerileri	267
7. Şiddet Faili Erkeklere Yönelik Çeşitli Müdahale Programları ve Etkileri	297
8. TCTŞ'nin Önlenmesi ve TCE'nin Tahkiminde Erkeklerin Katılımını Sağlamaya Yönelik Çeşitli Yaklaşım ve Çalışmalar	325
Sonuç	377
Kaynakça	395

ÖNSÖZ

Toplumsal cinsiyet temelli şiddet (TCTŞ) ile ilgili çalışmalar ve birçok uluslararası aktör tarafından, kadınlara ve kızlara yönelik şiddetin (KKYŞ) önlenmesi adına yürütülen mücadelede erkeklerin katılımının önemi her geçen gün daha fazla vurgulanmaktadır. Küresel bir düzlemde bakıldığında, erkekler sadece kadına yönelik değil, bütün şiddet türlerinin başlıca failidir. Feminist yaklaşım erkeklerin şiddet failliğini gözler önüne sermiş olmakla birlikte, erkeklerin ev içi şiddet ve cinsel şiddet dışındaki diğer bütün şiddet türlerinin aynı zamanda başlıca mağduru konumunda oldukları gerçeğini gözden kaçırmaktadır. Bunun başlıca nedeni, şiddet ve etkileri söz konusu olduğunda cinsiyetler arası asimetrinin çarpıcı bir biçimde kadın ve kız çocuklarının aleyhine olmasıdır. Bu bariz asimetri nedeniyle TCTŞ, kadına ve kız çocuklarına uygulanan ve erkeklerin faili olduğu şiddet olarak anlaşılmaktadır. Hâlbuki kavramın erkeklerin faili olduğu kadar mağduru ve tanığı olduğu bütün şiddet biçimlerini de kapsayacak bir biçimde genişletilerek kullanılmasının, şiddetin anlaşılması ve önlenmesinde faydalı olacağı kanısındayız. Bu çalışma boyunca, TCTŞ kavramı üzerinden farklı biçimlerde ve boyutlardaki erkek şiddetini anlamaya çalışacak ve geliştirdiğimiz anlayış doğrultusunda bu şiddet ile nasıl mücadele edebileceğimizi tartışacağız.

Küresel ekseninde değerlendirildiğinde, erkek şiddetinin önlenmesi adına sosyal pedagojiye ve farkındalığın yükseltilmesi amacıyla özellikle genç erkeklerin katılımının sağlanmasına önem veren pek çok çalışma, bu erkeklerin şiddetle

ilgili deneyim, algı ve söylemlerinin incelenmesinin önemini vurgular. Bu nedenle, erkeklere yönelik uygulamaları geliştirip, pratiğe koymadan önce, erkeklerin şiddeti kendi yaşam deneyimleri içinde nasıl tanımladıklarını, anlamlandırdıklarını ve nereye koyduklarını tespit etmemiz gerekir. Türkiye’de ise TCTŞ’nin anlaşılması ve önlenmesi adına erkeklerle yürütülen akademik çalışmaların ve araştırmaların hâlâ yetersiz olduğu göze çarpmaktadır. Bu sebeple de şiddete karşı mücadeleye erkek katılımını sağlayacak etkin yolların geliştirilmesi mümkün olamamıştır.

TCTŞ ile mücadelede bütüncül ve sürdürülebilir bir sosyokültürel dönüşümü önceleyen bir yaklaşımın geliştirilmesi adına erkeklerle yürütülecek çalışmaların sunacağı katkının büyük olacağı inancındayız. Fakat şiddetin önlenmesinde erkeklere yönelik çalışmalar gerçekleştirmek ne kadar mühim görünse de bu çalışmaların kimler tarafından ve nasıl geliştirilip uygulanacağı meselesi, yanıtlanması gereken bir dizi soruyu karşımıza çıkarır. Bu sorulardan ilki, erkeklerle yürütülecek çalışmaların nasıl geliştirilip uygulanacağıdır. Her ne kadar iyi niyetlerle yola çıkılsa da şiddetin anlaşılması ve önlenmesi adına erkeklere yönelik yürütülen çalışmaların çok ciddi anlamda noksanları ve sorunları bulunmaktadır. Bu sorunların bir kısmı, şiddetin önlenmesi adına erkeklerle yürütülecek çalışmalar ve programların ivedilikle gerçekleşmesi uğruna, üzerinde iyi düşünülmeden, ön hazırlık yapılmadan uygulamaya geçirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu tarz programların erkek şiddetini anlamadan onu çözmek gibi cüretkar bir iddiaya sahip olduklarını görüyoruz. Toplumsal cinsiyet üzerine eleştirel sorgulamadan yoksun bu uygulamalar, şiddetle mücadele adına bu şiddetin kaynağında yer alan bir erkekliği yeniden üretme riskini barındırırlar.

Erkeklere yönelik çalışmalarla ilgili cevaplanması gereken önemli bir diğer soru, bu çalışmaların kimler tarafından

yürütüleceğidir. Bu çalışmaların (pro)feminist hareketin içinden, ilke ve değerlerine hâkim, TCTŞ ile mücadele alanında tecrübeli kimselerce yürütülmesi ideal olsa da feminizmin içinde erkeklerle çalışmayı en baştan bir zaman ve emek kaybı olarak görenler mevcut. Diğer taraftan pek çok feminist hem cinsiyet eşitsizliği ve hem de şiddet sorununun kaynağı olarak erkekleri görerek, erkeklerin değişmesi adına erkeklerle çalışılmasının elzem olduğunu savunur. Burada önerilen, erkeklere yönelik çalışmaların feminist ilke, değer ve deneyimleri doğrultusunda geliştirip uygulanmasıdır. Fakat bu sefer başka bir soru karşımıza çıkar. Feminizmin ilke ve değerleri erkeklerle yürütülecek çalışmalar için gerçekten uygulanabilir mi? Veyahut feminist ilke, değer ve deneyimler, en faydalı olacak bir biçimde, ne ölçüde ve hangi düzeyde bu çalışmalara aktarılabilir? Bunun da ötesinde böylesi bir aktarım ne kadar mümkün olabilir? Belki de doğrudan aktarım değil fakat bu ilke, değer ve deneyimlerin erkeklere yönelik çalışmalara göre uyarlanması, yeniden yorumlanması gerekir. Peki bu uyarlama ve yeniden yorumlama eşitliği sağlama ve şiddeti önleme amacına uygun olarak nasıl gerçekleştirilecektir?

Kadının baskı, şiddet ve sömürü deneyimlerini görünür kılan ve politik bir sorun olarak tartışılmasını, kadın haklarının iyileştirilmesini öngören bir feminizmin; baskı, şiddet ve sömürünün faili konumunda tanımlanan erkeklerle çalışmada nasıl yorumlanacağı ve kimler tarafından uygulamaya yansıtılacağı sorularının büyük bir muamma olarak önümüzde durduğu aşikâr. Bu soruların üstesinden gelmek adına çalışmacılar olarak toplumsal cinsiyet kavramı üzerinden derinlemesine bir sorgulamaya girişmemiz gerekir. Bunun için öncelikli olarak şiddeti cinsiyetlendirerek, gündelik yaşamdaki, yaşam deneyimlerindeki ve insan ilişkilerindeki yerini tespit etmeliyiz. Çalışacağımız grupların kimler olduğunu,

onlarla nasıl çalışacağımızı belirlemeden önce, çalışmacılar olarak bu cinsiyetlendirilmiş şiddetin yaşam, deneyim ve ilişkilerimizdeki anlamı ve yerini sorgulamalıyız. Toplumsal cinsiyetli güç ilişkileri içerisinde nerede durduğumuzu, hangi konumda kim olduğumuzu tayin etmeliyiz. Bu sebeple, şiddetin anlaşılması ve önlenmesi adına erkeklere yönelik ne gibi çalışmaların gerçekleştirilebilir olduğunu görmemiz açısından, erkek çalışmacıların bu şiddeti kendi erkeklikleri üzerinden sorgulamaya açmalarının kilit bir öneme sahip olduğunu düşünüyoruz.

Tam da bu sebeple gerçekleştirdiğimiz bu çalışmada, TCTŞ vakalarında ve bu vakaların takibinde, şiddet gören kimselerle ilk elden birebir temas hâlinde bulunan ve gerekli hizmetlerin sağlanması ve yönlendirmelerin gerçekleştirilmesi adına sahada rol alan sosyal çalışmacı erkekleri böylesi bir sorgulamaya davet ettik ve beraber erkek şiddetinin anlamını, nedenlerini ve muhtemel çözüm yollarını tartıştık. Bu bağlamda, sosyal çalışma alanında hâlihazırda faaliyet gösteren ve gelecekte gösterecek olan sosyal çalışmacıların bu konuyla ilgili bilinçlendirilmesi, mevcut durumla ilgili teorik-pratik bilgi eksikliklerinin ve ihtiyaçların tespit edilmesi, bu eksik ve ihtiyaçlara göre uzun vadeli ve proaktif stratejilerin geliştirilmesine ön ayak olunması, gerçekleştirdiğimiz bu keşfedici nitelikteki çalışmanın temel amacıdır.

Bu amaç doğrultusunda farklı üniversitelerin sosyal hizmet bölümlerinde okumakta olan, yeni mezun olmuş veya meslek yaşamına yeni başlamış erkek katılımcılar ile yürütmüş olduğumuz odak grup görüşmelerinde, erkek sosyal çalışmacıların TCTŞ konusunda algı, görüş ve deneyimlerini öğrenmeye ve anlamlandırmaya çalıştık. Bu görüşmelerde özellikle TCTŞ'nin önlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin (TCE) tahsisinde sosyal çalışmanın oynadığı/oyunabileceği rol ve sorumlulukları sorguladık. Katılımcılar TCTŞ'nin ne-

deni olarak farklı faktörlere dikkat çektiler ve önlenmesi için çeşitli çözüm önerileri sundular. Devamında ise, bugünün ve geleceğin sosyal çalışmacıları olarak sundukları çözüm önerileri bağlamında kendi rollerini de tartışmaya açtılar.

Bu çalışmaya katılım göstererek destek veren sosyal çalışmacılar, genel olarak TCTŞ ve KKYŞ'yi bir insan hakkı sorunu olarak gördüklerini ifade ederken, kendi sorumluluklarını da insan haklarının korunması çerçevesinde tanımladılar. Ancak katılımcıların anlam dünyasında toplumsal cinsiyet bağlamında insan hakları kavramının hayli soyut ve içi boşaltılmış bir biçimde ortaya çıktığını gözlemledik. Buna ilaveten, Türkiye'deki geleneksel toplum yapısı, iş piyasası ile mevcut devlet mekanizmalarının işleyiş prensiplerinin, sosyal çalışmacılar olarak kendi yapabileceklerinin önünde "engeller" olarak tarif edildiğini gördük.

Bunun yanı sıra, lisans eğitimleri sırasında öğrendikleri teorik uygulama yaklaşımları ile gerçek hayatta, toplumsal ve kültürel bağlam ile kurumsal engeller sebebiyle pratikte yapabileceklerinin arasında bazı uyuşmazlıklar olduğunu gözlemledik. Bu uyuşmazlıklara ilaveten, erkek sosyal çalışmacılar olarak alanda kendi konum ve sorumluluklarına ilişkin birtakım kafa karışıklıklarına sahip olduklarını gördük. Özellikle hem çalışmacı hem de müracaatçı olarak kadınların çoğunlukta olduğunu ifade ettikleri sosyal çalışma alanında, erkek çalışmacıların genelde nasıl konumlandıklarından, pratikte hangi görev ve sorumlulukları üstlendiklerinden bahsettiler ve mevcut durumun ötesinde kendilerinin nasıl bir konum almak istedikleri hakkında çeşitli tahayyüllerini paylaştılar.

Görüşmelerin analizi, katılımcıların TCTŞ'ye müdahalede kendilerini nasıl konumlandıkları ve yanı sıra, erkekliklerinin bu konumlandırmada nasıl bir rol oynadığını bize gösterdi. Erkek çalışmacıların alanda, özellikle şiddet vakaları

söz konusu olduğunda saldırgan ve tekinsiz bir şiddet faili erkeklik karşısında, korumak ve güven sağlamakla yükümlü bir erkeklik rolünü kendi konumlarıyla ilişkilendirerek üstlendiklerini fark ettik. Bu da bize, TCTŞ söz konusu olduğunda bir yanda saldırgan ve mütecaviz bir erkeklik, diğer yanda korumacı ve müşfik bir erkeklik olmak üzere birbirine taban tabana zıt iki farklı erkeklik algısına sahip olduklarını gösterdi. Bu algının en baştan sorunlu olduğunu ve TCTŞ'yi önlemede erkeklerin üstlendikleri sorumlulukların cinsiyet eşitsizliğini pekiştirdiği gibi, tam da bu eşitsizliğin bir sonucu olan TCTŞ'nin çözümüne ket vurduğunu iddia ediyoruz ve bu iddiayı kitap boyunca çeşitli yönleriyle tartışmaya açıyoruz.

TCTŞ'nin tanımı ve çözümü açısından, katılımcıların şiddet faili erkekler hakkında çeşitli önyargıları olabildiğini ve şiddet eyleminin belli gruplara, kişilik özelliklerine, coğrafyaya, kültüre, sosyoekonomik koşullara atfedilebildiğini gördük. Bu durumun, TCTŞ sorununun kapsamlı bir şekilde sorgulanmasının, etkin ve kapsayıcı çözümler geliştirilmesinin ve bütüncül bir kültürel dönüşümün gerçekleştirilmesinin önünde ne tür engeller çıkarabildiğini ayrıntılı bir biçimde değerlendireceğiz. Sunacağımız değerlendirme, öncelikli olarak katılımcıların aktarımları ve bu aktarımların bizde düşündürdüklerine binaen şekillenmiştir. Araştırmamızın yürütücülerini olarak konuyla ilgili geçmiş çalışmalarımızdan ve deneyimlerimizden edindiklerimizi, hem odak grup görüşmeleri süreçlerine hem de değerlendirmemize, katkı sağladığı ölçüde yansıtmaya çalıştık. Bunun yanında, sunduğumuz değerlendirme ve yorumların, çalıştığımız konuyla ilgili dünya ve Türkiye literatürünün tümünü kapsama iddiasında olmadığını önceden belirtmek isteriz. Disiplinler arası, zengin ve özgün bir değerlendirme sunmak adına pek çok değerli kaynak ve çalışmanın sunduğu farklı kavram ve yaklaşımlardan faydalanmakla birlikte, çalıştığımız konuyla

ilgili kendi görüş ve yorumlarımızı en etkin biçimde aktarmamızda bize yol gösteren kavram ve yaklaşımlar bu çalışmanın kurgusunu oluşturmada belirleyici oldu. Şüphesiz ki ele aldığımız konunun kapsamı bizim sunduğumuz değerlendirmeye sınırlı tutulamaz ve her zaman eleştiriye açıktır. Öyle ki, çalışmamızın, bu alanın gelişmesine katkı sağlayacak eleştirel bir zeminde, tam da eksiklikleri üzerinden geliştirilip sürdürülebilecek bir tartışma yaratabildiği ölçüde amacına ulaşacağı kanaatindeyiz.

Bu çalışmada gerek kullandığımız kuramsal çerçevenin, gerekse önerdiğimiz çözüm yollarının erkeklerle yürütülecek çalışmalar adına çok yönlü, eleştirel, kapsamlı ve derinlikli bir bakış açısı sunduğunu düşünüyoruz. Bu sebeple çalışmamızın, yalnızca sosyal çalışmacılara değil, erkeklerle hâlihazırda çalışmalar yürüten veya gelecekte bu yöndeki çalışmalara katkı sağlamaya istekli araştırmacılar, akademisyenler ve aktivistler ile kamu kurumları ve sivil toplum örgütlerinden temsilciler gibi geniş bir kesime fayda sağlayacağını umuyoruz.

Bu kitapta sunulan “Sosyal Hizmet Alanında Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddetin Anlaşılması ve Önlenmesinde Erkeklerle Çalışmak” araştırma projesi, Friedrich-Ebert-Stiftung İstanbul tarafından fonlanmıştır ve İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde yürütülmüştür. Bu kitabın hazırlanması sürecinde bütün metni birçok kere detaylıca okuyarak kitabın kurgusu, konuların anlaşılabilirliği ve içerik konusundaki önerileriyle büyük katkıları olan editörümüz Nurbanu Karataş’a ve içerik, biçim ve kapak tasarımı konularındaki katkılarından dolayı Yekta Bakırlioğlu’na buradan teşekkürlerimizi iletmeyi bir borç biliriz.